

селянин мав право переїжджати з місця на місце, звертатися до суду. Основним обов'язком смердів була сплата князям, боярам та іншим власникам данини, а також відбування військової повинності під час війни. Наступною категорією населення, згідно з «Правдою Ярослава», були невільні люди: раби, челядь. Найбезправнішою частиною суспільства були холопи. Хоча Київська Русь оминула у своєму розвитку фазу рабовласництва, становище холопів було дещо схоже на становище рабів. До речі, рабом міг стати не лише військовополонений, а й закуп або рядович, який не сплатив боргу і намагався втекти. У невільне становище потрапляла людина, яка одружувалася з рабом або була куплена при свідках. Були випадки, коли батьки, не маючи змоги розрахуватися з боргами, були змушені продати своїх дітей у рабство. Окрему групу населення становили ізгої – це особисто вільне населення, яке втратило зв'язок зі своєю соціальною групою. Іноді так називали князів, які у період феодалної роздробленості втратили стіл і землі.

Проте у XII ст. з'явилися ознаки зростаючого поневолення селянства феодалами, що виявляється у широкому застосуванні «уроків» (відробітків на користь власника землі), захопленні феодалами общинних земель. Збільшення боярських землеволодінь спричинило появу численної групи смердів, які працювали на боярській землі, залишаючись на певний час особисто вільними. У разі смерті такого селянина і відсутності спадкоємця за чоловічою лінією (сина) ця земля разом з усім майном переходила до феодала [6].

Висновки. За часів Київської Русі наймана праця, що прийшла на зміну праці, заснованій на особистій залежності, вимагала підвищеного захисту. Оплата за працю була тісно пов'язана з принципом при-

ватної власності на землю, вкладену працівником у господарство неплатоспроможного роботодавця, повинна була отримуватися у першу чергу і по можливості в повному обсязі, так як вона зазвичай була єдиним засобом існування для працівника (наймита) та його сім'ї.

Уже за тих часів терміни «найм» як процес реалізації робочої сили, а «наймит» як носій чи власник робочої сили набули чітко окресленого характеру соціально-економічного забарвлення. Тобто поступово набували майнової та юридичної приналежності до формування нового етапу соціально-трудових відносин.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://history.vn.ua/book/ukrsuspilstvo/index.7-10.html>.
2. Книга 1. Економічна історія світу. Частина 3. Становлення і розвиток господарства індустріальної та постіндустріальної епох (XVI ст.–до наших днів) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.100balov.com/predmet/economics/pol2/p10.php>.
3. Гуржий О.І. Витоки формування ринку вільнонайманої праці в Україні. – К. : Інститут історії України НАН України, 2014. – С. 161.
4. Российское законодательство X–XX веков : в 9-ти т. – Т. 1. Законодательство древней Руси / под общ. ред. О.И. Чистякова. – М. : Юрид. лит., 1984. – 430 с.
5. Лановик Б.Д., Матисякевич З.М., Матейко Р.М. Економічна історія України і світу : підручник / За ред. Б.Д. Лановика. – К. : Вікар, 1999. – 737 с. – (Вища освіта XXI століття).
6. Величко Л. Становлення правового регулювання розірвання договору найму з ініціативи роботодавця [Електронний ресурс]. – Режим доступу : irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?
7. Санникова Л.В. Договор найма труда в России / Л.В. Санникова. – М. : МТ-Пресс, 1999. – 120 с.
8. Дубинский Д.Р. Трудовые отношения и несостоятельность работодателя / Д.Р. Дубинский : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.05 «Трудовое право; право социального обеспечения» / Урал. гос. юрид. акад. – Екатеринбург, 2002. – 182 с.

УДК 330.111.4:001

Федорова Н.Є.

*викладач кафедри теоретичної та прикладної економіки
Українського державного хіміко-технологічного університету*

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ НАУКИ ДЛЯ РОЗБУДОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У статті проаналізовано закономірності та суперечності формування постіндустріального типу цивілізації, а також визначено перспективи використання науки для нейтралізації глобальних загроз на шляху до сталого розвитку.

Ключові слова: наука, сталий розвиток, постіндустріальна цивілізація, глобальні загрози.

Федорова Н.Е. ПЕРСПЕКТИВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ НАУКИ ДЛЯ РАЗРАБОТКИ НАЦИОНАЛЬНОЙ СТРАТЕГИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

В статье проанализированы закономерности и противоречия формирования постиндустриального типа цивилизации, а также определены перспективы использования науки для нейтрализации глобальных угроз на пути к устойчивому развитию.

Ключевые слова: наука, устойчивое развитие, постиндустриальная цивилизация, глобальные угрозы.

Fedorova N.E. PROSPECTS FOR THE USE OF SCIENCE FOR THE DEVELOPMENT OF A NATIONAL STRATEGY FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

The article analyzes the laws and contradictions of the formation of post-industrial civilization and determines prospects of using science to neutralize global threats on the path to sustainable development.

Keywords: science, sustainable development, post-industrial civilization, global threats.

Постановка проблеми. Дослідження проблеми розбудови національної стратегії сталого розвитку в умовах загострення глобальних проблем та прискорення темпів глобальної конкуренції на фоні загальносвітових тенденцій до соціалізації та гуманізації економічного розвитку стає усе більш актуальним. Трансформація суспільного розвитку в бік сталості – це керований процес, що зумовлює використання інструментів регулювання з боку держави та громадянського суспільства. Роль науки у цьому процесі

полягає в нейтралізації глобальних загроз, прискоренні суспільного розвитку та забезпеченні гармонійного розвитку всіх його складових.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема сталого розвитку досліджується багатьма вітчизняними та зарубіжними теоретиками; різні аспекти проблеми стають предметом наукових дискусій. На сьогодні внесок у розвиток теорії сталого розвитку зроблений такими зарубіжними та вітчизняними ученими, як Р.В. Кейтс, Дж.М. Хулс, В. Геець,

Критерії	Характеристики		
	Доіндустріальна цивілізація	Індустріальна цивілізація	Постіндустріальна цивілізація
Соціальна структура суспільства	Античні класи Феодали Закріпачені селяни	Підприємці Наймані робітники	Технократи Когнітаріат (інформаційний робітник)
Характер виробництва	Індивідуальний Ручна праця	Масовий Природовитратний Механізація Автоматизація	Індивідуальний Інформатизація Екологізація
Тип влади	Аристократія	Демократія	Технократія Меритократія
Домінуюча сфера виробництва	Виробництво предметів споживання	Виробництво засобів виробництва (капіталу)	Соціальна інфраструктура, зокрема, науково-технологічна сфера
Спосіб господарювання	Видобувний	Індустріально-промисловий	Інформаційно-комунікаційний
Характеристика робочої сили	Мускульна сила	Підприємницька здібність Вміння керувати машинами, автоматами	Вміння використовувати інформацію та перетворювати її у знання
Головний ресурс (багатство)	Природа, земля	Капітал	Інформація, знання
Домінуючі потреби	Потреби у предметах споживання	Потреби у грошовому капіталі як засобу обігу та універсальному товарі	Нематеріальні потреби у знаннях, інформації як джерелі всіх матеріальних благ
Джерело економічної конкуренції	Природні ресурси	Капітал Технології Інвестиції	Наука Інновації
Типи комунікацій	Локалізація Нерозвинені комунікації	Технічні	Електронні
Домінуюча модель людини в економіці	«Людина природна»	«Людина економічна»	«Нейронна людина»
Ступінь розвитку економічної свободи та свободи особистості	Відсутність економічної свободи Свобода особистості обмежена становою нерівністю, традиціями, нормами права	Економічна свобода обмежена правовими актами, міркуваннями раціональності, матеріальним становищем	Економічна свобода розглядається з позицій сталого розвитку суспільства
Домінуюча сфера суспільного розвитку	Економічна	Економічна Соціальна	Економічна Соціальна Природоохоронна
Місце й роль науки в суспільстві	Розширення знань про світ та джерело збільшення багатства окремого етносу	Підвищення ефективності функціонування національної економіки Зростання національного доходу та доходу інвесторів	Підвищення ефективності функціонування глобальної економіки Забезпечення сталого розвитку
Свобода наукового пошуку та темпи його розвитку	Обмежена традиціями Темпи розвитку низькі	Обмежена обсягами фінансування Прискорення темпів НТП	Обмежена розвитком суспільної духовності, моралі й етики Експонентне зростання
Особливості використання результатів наукового пошуку	Використовується в інтересах етносу	Використовується в інтересах власника інформації	Використовується в інтересах суспільства та майбутніх поколінь
Характеристика сталості	Сталість за рахунок замкненості, традиційного способу господарювання та низьких темпів економічного зростання та	Відсутність сталості через високі темпи зростання суспільних потреб, унаслідок чого спостерігається бурхливий розвиток економіки за рахунок пріоритетного використання невідновлювальних ресурсів	Забезпечення сталості за рахунок пріоритетного використання відновлювальних ресурсів та безвідходних природозберігаючих технологій

Рис. 1. Порівняльний аналіз головних характеристик доіндустріального, індустріального та постіндустріального типів цивілізації

Б. Данилишин, А.Д. Урсул, М. Хвесик, С. Мельник та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. На нашу думку, докладний аналіз механізмів досягнення сталого розвитку неможливий без дослідження специфічної ролі науки в процесі суспільної еволюції, її впливу на всі інші її складові, що надасть можливість нівелювати або нейтралізувати глобальні загрози у процесі розбудови національної моделі сталості.

Формулювання цілей статті. Головними завданнями статті є: аналіз характерних рис постіндустріальної цивілізації порівняно з попередніми; визначення головних загроз сталого розвитку та перспектив використання науки в їх нейтралізації; дослідження механізмів розбудови національної стратегії сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі розвитку цивілізації, в епоху формування постіндустріального типу господарювання, що супроводжується загостренням глобальних загроз, держава не може повністю покладатися на внутрішні, тобто ринкові, механізми розвитку.

Визначити риси сучасного етапу суспільного розвитку, його головні тенденції, джерела та фактори сталості можна за допомогою порівняльного аналізу базових характеристик доіндустріального, індустріального та постіндустріального типу цивілізації (рис. 1).

Забезпечення стійкого економічного зростання та сталого розвитку – це перш за все завдання держави. Незважаючи на те, що формування національної стратегії сталого розвитку в умовах глобалізації, коли майбутні зміни у зовнішньому та внутрішньому середовищі невідомі та навіть не можуть бути точно прогнозовані на тривалу перспективу, завдання держави полягає у розробці національної моделі сталості з урахуванням впливу найбільш вагомих дестабілізуючих факторів на даний момент та на перспективу. При цьому важливу роль у розробці зазначеної моделі грає наука як особливий суспільний інститут та специфічний фактор виробництва, що відіграє важливу роль у нейтралізації глобальних загроз.

Проаналізуємо нині існуючі найважливіші глобальні загрози сталості та дослідимо перспективи використання науки та наукового знання в їх нейтралізації.

По-перше, існує проблема суттєвої невідповідності динаміки чисельності населення планети динаміці природно-ресурсного потенціалу світової економіки. Так, з 1950 по 2003 рр. населення світу збільшилося з 2,5 млрд до 6,1 млрд, у 2011 році воно досягло 7 млрд, і очікується, що до 2050 року його кількість досягне 8,5 млрд [1, с. 194] або навіть 9,1 млрд осіб [2].

На противагу зростанню чисельності населення, природно-ресурсний потенціал світової економіки з початку ХХ ст. суттєво прискорив темпи свого скорочення, що створює найголовнішу загрозу існуванню майбутніх поколінь. Так, забезпеченість світової економіки розвіданими запасами нафти при сучасному рівні видобутку (близько 3 млрд т на рік) становить 45 років, природним газом при сучасному рівні його видобутку (2,2 трлн куб. м на рік) – 71 рік. У перерахунку на умовне паливо запаси газу наблизилися до розвіданих запасів нафти (270 млрд т). Геологічні запаси мідних руд оцінюються у 860 млн т, при нинішньому обсязі видобутку – 8 млн т на рік – їх розвіданих запасів вистачить приблизно на 55 років. Щодо металевих руд, то за останні 40 років людство використало їх більше, ніж за всю попередню істо-

рію. Криві Хуберта, що оцінюють швидкість споживання запасів нафти та інших корисних копалин, свідчать про те, що запаси нікелю, алюмінію, заліза, цинку будуть вичерпані приблизно за 30-40 років [3].

Наведені статистичні дані зроблені з урахуванням сучасних тенденцій зростання населення та його потреб, але вони не враховують фактор зростання та ускладнення суспільних потреб під впливом еволюції суспільства, що взагалі не піддається точним оцінкам. При формуванні моделі сталого розвитку національної економіки зазначена тенденція не може ігноруватися навіть при наявності в країні від'ємного сальдо приросту населення, як, наприклад, в Україні, а створює додаткову загрозу скорочення чисельності ресурсу праці в економіці України.

Наявність проблеми зростання світової кількості населення та його невідповідності динаміці природно-ресурсного потенціалу світової економіки виступає як дестабілізуючий фактор для окремої національної економіки з причини поглиблення процесу інтернаціоналізації, що обумовлений головним чином нерівномірним розміщенням природних ресурсів та власністю на інші види ресурсів (виробничий та інтелектуальний капітал тощо), що робить будь-яку країну світу залежною від наявних світових запасів природної сировини. Так, наприклад, природно-ресурсний потенціал України забезпечує її національну економіку окремими видами енергоресурсів лише на 20-30% і тільки вугіллем – на 100%. Водночас Україна має найбільш енергомістку економіку – споживання умовного палива на душу населення у нас становить приблизно 6,5 т, тоді як у розвинених країнах – лише 4,2-5,5 т. В останні роки Україна за рахунок власного видобутку задовольняє свої потреби у нафті на 10-13%; у природному газі – на 18-20% [4]. Таким чином, зазначений дестабілізаційний фактор потребує першочергової уваги при розробці національної стратегії сталого розвитку.

По-друге, економічна діяльність людини при сучасному рівні розвитку технологій спричиняє необоротні зміни в екосистемі – для функціонування матеріальної сфери сучасна цивілізація, що сформувалася всередині біосфери, створила безліч технологій, що руйнують її. Проблема ускладнюється нарощенням темпів урбанізації (у 1950 р. – 29,2% населення, а у 2003 р. – вже 47% світового населення проживали у містах [1], що призводить до швидкого зростання рівня техногенного забруднення. Так, в атмосфері швидко зростає концентрація метану, яка за останні 200 років збільшилася більше ніж удвічі; оксиду азоту, концентрація якого в атмосфері за цей період зросла з 285 до 310 частин на млрд, причому половина приросту припадає на період після 1950 р. Нарешті, в атмосфері з'явилися зовсім нові гази: хлорфторвуглеці (хладони), поява яких припадає на другу половину ХХ століття, коли їх концентрація зросла від 0 до 0,3 частин на мільярд тощо. Також активно й швидко розвивається процес зміни концентрації хімічних речовин у поверхневих водах суші – про це свідчить їх глобальне забруднення азотом, фосфором та іншими речовинами. Тільки за 20 років – з 1970 по 1990 рік – на сільськогосподарських землях планети втрачено 480 млрд т верхнього шару ґрунту. Таким чином, ґрунти не відтворюються у колишньому складі в межах природних коливань в них речовин і ґрунтових організмів [5]. Унаслідок ерозії з сільськогосподарського обороту щорічно виводиться 6-7 млн га родючих земель, а замулювання та засолення виводять із землекористування ще 1,5 млн га. Опустелювання світового

земельного фонду охопило територію у 9 млн кв. км, що приблизно дорівнює площі таких країн, як США або КНР. Деградація сільськогосподарських земель спричиняється і перетворенням їх на антропогенні ландшафти [3]. Загальнопланетарне значення мають викиди парникових газів і змив з сільськогосподарських полів азотних і фосфорних добрив.

Усі ці дані свідчать про те, що екосистема в процесі економічної діяльності людини несе подвійне навантаження – з одного боку, вона виступає як джерело природних ресурсів, що швидко знищуються, а з іншого, потерпає від недосконалості технологій та швидкого зростання промислових відходів, що в цілому призводить до створення замкнутого кола екологічних проблем, адже погіршення стану екосистеми призводить до ще більшого скорочення природно-ресурсного потенціалу планети. До того ж ці процеси впливають на розвиток самої людини як елемента біосфери, погіршуючи стан її здоров'я та скорочуючи тим самим людський потенціал як резерв робочої сили, культурний, науковий, підприємницький потенціал тощо.

Зазначені тенденції необхідно враховувати для розробки моделі сталого розвитку національної економіки. Хоча ніякі природоохоронні заходи на національному рівні не можуть компенсувати негативних наслідків руйнування глобальної екологічної рівноваги у повному обсязі, вирішення цієї проблеми повинно розпочинатися на регіональному та національному рівні.

По-третє, у світовій економіці має місце тенденція до зростання поляризації світу на базі процесу глобалізації. Якщо виходити із загальноприйнятої оцінки світового валового продукту в 23 трлн дол. станом на 1993 р., то 18 трлн з них було вироблено у розвинених державах і тільки 5 – в країнах, що розвиваються, де живе понад 80% населення Землі. Різниця в номінальних річних доходах громадян постіндустріального світу і решти населення планети зростає з 5,7 тис. дол. у 1960 р. до 15,4 тис. дол. у 1993 р., і, таким чином, 1/5 частина людства на одному полюсі розвитку привласнювала у 61 раз більше багатств, ніж 1/5 на іншому (для порівняння: в 1960 р. цей показник не перевищував 30 разів). За останні 20 років частка створюваних у світі багатств, що виявляється у розпорядженні 20% населення планети (що становить так званий «золотий мільярд»), зросла з 70 до 82,7%, тоді як частка найбідніших 20% знизилася з 2,3 до 1,4% [6].

Неоднорідність світу виявляється і в таких даних: усього лише 358 найбагатших осіб світу володіють таким же багатством, як і 2,5 мільярда людей, разом узятих. Наводяться дані, що від глобалізації в кінцевому підсумку вирає лише 14,5% населення, що живуть у західній частині, тоді як залишаються практично не порушеними нею такі масиви, як Китай, Індія, Південно-Східна Азія та Латинська Америка. Утворюються також «чорні діри» у пострадянському просторі, в Африці, в Центральній і Південній Азії [7].

Зазначена тенденція до локалізації доходів у межах світової економіки пояснюється не в останню чергу локалізацією торговельних та інвестиційних потоків у межах країн центру. Так, у 1953 р. індустріально розвинені держави спрямовували до країн того ж рівня розвитку 38% загального обсягу свого експорту, в 1963 р. ця цифра становила 49%, у 1973 р. – 54%, а в 1990 р. – уже 76%. Нарешті, у другій половині 90-х рр. склалася ситуація, коли тільки 5% торгових потоків, що починаються або закінчуються на території однієї з 29 держав – чле-

нів ОЕСР, виходять за межі цієї сукупності країн, а розвинені постіндустріальні держави імпортують з індустріальних країн товарів і послуг на суму, що не перевищує 1,2% їх сумарного ВВП. Аналогічні процеси характерні й для інвестиційних потоків [6]. Така неоднорідність створює додаткові загрози головним чином національним економікам країн «периферії», які неможливо ігнорувати при побудові національної стратегії сталого розвитку, адже тенденція до поляризації світу, як показує статистика, загострюється. У таких умовах національна економіка країн периферії перебуває у несприятливих конкурентних умовах, що не залишають їй можливостей досить швидко наростити науково-технічний потенціал як головне джерело економічного зростання в сучасних умовах.

Оскільки підґрунтям формування суспільства сталого розвитку може виступати формування нової ери постіндустріального суспільства, яка отримала назву «суспільство знань», за яким «знання виступає вихідним пунктом і кінцевим результатом цивілізаційного процесу, головним інноваційним ресурсом та інтегратором глобальної цивілізації» [8], у процесі формування національної концепції сталого розвитку варто приділити належну увагу розвитку, примноженню та використанню наукового потенціалу країни. Усвідомивши це, розвинені країни, що належать до країн «центру», вже наростили потужний інноваційний потенціал, з яким не може конкурувати потенціал країн периферії, у тому числі України. Так, уже до початку 90-х р. XX ст. 7 провідних постіндустріальних держав володіли 80,4% світової комп'ютерної техніки, контролювали 87% зареєстрованих у світі патентів і забезпечували 90,5% високотехнологічного виробництва. Обсяги експорту американської інтелектуальної власності зросли з 1986 р. по 1995 р. у 3,5 рази, а позитивне сальдо торгового балансу в цій галузі перевищило 20 млрд дол.; чисельність науково-технічних працівників на 1 млн. населення складає в США 126,2 тис., тоді як середньосвітовий показник не перевищує 23,4 тис. [6].

В Україні ж кількість працівників наукових організацій з 1990 р. до 2011 р. скоротилася майже вчетверо та становила 0,49% зайнятого населення; загальні витрати на R&D у відсотках до ВВП у 2011 році в Україні становили 0,74%, тоді як зазначений показник у США становив 2,76%, у Швеції – 3,39%. Зазначені фактори не могли не позначитися на результативності функціонування науково-дослідної сфери. Так, частка досліджень і розробок у ВВП у 2011 році в Україні становила 0,74%, тоді як у США – 2,76%, а у Швеції – 3,39% [10]; питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової продукції в Україні скоротилася з 2000 р. до 2013 р. більше ніж удвічі і становила 3,3% [9], індекс економіки знань (KEI) у 2012 році в Україні склав 5,73, тоді як у Швеції аналогічний показник становив 9,43, а у США – 8,77 [10].

У таких умовах для країн периферії, зокрема України, значно ускладнюється проблема формування економіки знань у рамках своїх національних економік, враховуючи тенденцію до саморозвитку наукової сфери, коли накоплений науковий потенціал розвинених країн слугує джерелом його експонентного зростання. При такому відсталому стані наукової сфери в більшості країн периферії вкрай обмежені можливості створення конкурентоспроможного наукового продукту та рівноцінного конкурентування з країнами «центру» у сфері міжнародної торгівлі. Ці країни назавжди можуть залишитися в ар'єргарді світового науково-технічного прогресу.

Сучасний період розвитку економіки, що визначається як інформаційна ера, на нашу думку, в певних умовах може слугувати фундаментом побудови суспільства знань. Наука, техніка і соціальна організація можуть виступити головним механізмом вирішення глобальних проблем, що загострюються, та становити базис формування моделі сталого розвитку. На відміну від інших економічних ресурсів, знання є тим чи не єдиним ресурсом, потенціал якого виступає як необмежений, що зростає та накопичується з часом. Таким чином, знання та наука як його джерело може виступити підґрунтям сталості національної економіки за умови використання його в інтересах суспільства у напрямку трансформації системи суспільного виробництва, що заснована на використанні невідновлюваних ресурсів, у систему економіки знань, в якій головним ресурсом виступає знання як відновлюваний та самозростаючий ресурс, що може слугувати базою для створення інших відновлюваних ресурсів. Це може проявлятися у використанні знання для розробки нових технологій, що дозволяють, наприклад, використовувати штучні заміники невідновлюваного природного сировинного ресурсу та базуватися на використанні необмежених запасів відновлюваних природних ресурсів (вітру, води, магнітних полів Землі тощо). Проблема рідкості при цьому, звичайно, не зникне, оскільки існує фундаментальний закон зростання суспільних потреб, але тим самим можуть бути створені перспективи її пом'якшення, оскільки процес суспільного виробництва не буде такою мірою спиратися на природу.

Напрями вирішення розглянутих глобальних проблем як загроз сталості національного економічного розвитку через підвищення соціальної ролі науки та використання її результатів можуть бути такими:

- проблеми порушення екологічного балансу та виснаження природних ресурсів у сучасній світовій економіці можуть бути вирішені лише за допомогою впровадження заходів ефективного природокористування та використання відновлюваних економічних ресурсів. При цьому глобальні трансформації у сфері енергопостачання та використання відновлюваних ресурсів потребують перерозподілу капіталовкладень на світовому рівні, що за рівня суспільної свідомості, що існує, або взагалі неможливо, або може привести до міжнаціональних та внутрішніх конфліктів. Отже, для нейтралізації зазначеної загрози вкрай необхідна трансформація суспільної свідомості;

- проблема поляризації доходів на мегарівні може трансформуватися у такому напрямі: при структурній перебудові економіки в епоху суспільства знань буде підвищуватися дохід власника знання, зростати роль наукового сектору економіки, підвищиться питома вага інформації та знань у ВВП та експорті. Країни світу будуть намагатися трансформувати економіку в напрямку пріоритетного виробництва дорогого ресурсу – інформації та знань. Держава та її керівники повинні усвідомити необхідність трансформацій та оптимізації структури національної економіки у напрямі зростання капіталовкладень у виховання, освіту та науку, внаслідок чого країна одержить можливість економічного зростання за допомогою використання людського ресурсу – знань та інформації, який у країнах периферії у кількісному вимірі більш розвинений, ніж у центрі, необхідно тільки підвищити його якість. Це може розцінюватися як потенціал для подолання поляризації доходів.

Таким чином, розбудова національної стратегії сталого розвитку повинна передбачати активну роль держави та громадянського суспільства у розробці

та використанні механізмів трансформації існуючої моделі господарювання. Її метою повинно виступати формування нової парадигми господарювання, заснованої на докорінній трансформації суспільної свідомості, що проявляється в трансформації суспільних потреб та інтересів, а також засобів їх задоволення. Об'єкт – індивід, родина, підприємницькі структури, державні органи. Суб'єкт – держава, недержавні організації та установи, фонди, міжнародні ініціативні організації, установи виховання, освіти, наукові організації.

До основних механізмів розбудови національної моделі сталого розвитку можна віднести такі.

По-перше, еволюція системи виховання, головним чином підростаючого покоління, як найбільш гнучкої з точки зору трансформації свідомості верстви населення, а також усіх членів суспільства бажано на прикладі тих громадян, яких у ньому поважають, – політичної та економічної еліти, творчої інтелігенції. Необхідно розвивати у суспільстві ідею про неможливість протиставлення індивідуальних егоїстичних потреб суспільним та потребам майбутніх поколінь.

Засоби масової інформації повинні націлювати суспільство не на гонитву за модою та індивідуальним добробутом, а на досягнення перш за все суспільного інтересу через зростання індивідуального добробуту тощо. Необхідно всебічно підтримувати зайнятих у сфері виховання та освіти через матеріальні та нематеріальні стимули для підвищення якості їхньої праці, інтелектуального та духовного вдосконалення, оскільки вихователська, освітня та наукова діяльність в умовах формування суспільства знань супроводжується дуже вагомими вигодами переливу, які необхідно нівелювати.

По-друге, всебічний розвиток особистості, стимулювання освіти як потенціалу наукового прогресу, підвищення суспільної ролі знань та творчої, розумової праці. Виявлення індивідуальних здібностей членів суспільства, зокрема підростаючого покоління, та їх розвиток. Індивідуалізація системи освіти та збільшення її якості, що передбачає перетворення того, хто навчається, із об'єкта на суб'єкт, тобто розвиток ініціативи до навчання, підвищення інтелектуального рівня та одержання від процесу засвоєння знань задоволення. Необхідно розвивати у суспільстві потенціал до саморозвитку та самоуправління, вміння використовувати отримані знання у своїх інтересах, коли вони не суперечать інтересам суспільства, а також стимулювати вміння пристосовувати накопичений інтелектуальний потенціал до швидких змін в оточуючому середовищі.

По-третє, дослідження проблеми визначення оптимальної структури національної наукової галузі як потенціалу формування суспільства знань, аналіз оптимального співвідношення витрат на науку, освіту та виховання; дослідження проблеми співвідношення зайнятих у сфері фундаментальної та прикладної науки; аналіз стану інфраструктури наукової галузі та напрямів її вдосконалення у бік стимулювання швидкого розповсюдження загальних фундаментальних знань, їх накопичення та оптимального використання. Система «виховання-освіта-наука» повинна стати пріоритетною у структурі суспільного виробництва на шляху до формування суспільства знань.

По-четверте, стимулювання наукової діяльності через збільшення фінансування та пільгове кредитування фундаментальних та прикладних досліджень з боку державних органів, які використовують век-

тор на підтримку переважно фундаментальних відкриттів, що не мають ринкової вартості, але слугують базою для розвитку прикладних досліджень. Активне залучення фінансового потенціалу недержавних установ у особі корпорацій та окремих громадян, іноземних суб'єктів господарювання, які здебільшого націлені на розвиток прикладної науки з метою отримання надприбутків від використання її результатів, а також наддержавних інституцій, що націлені на формування глобальної моделі суспільства знань та сталого розвитку. Також важлива підтримка конкуренції у науковій сфері як стимулу до збільшення доходу науковця через систему авторських прав та захисту інформації, інтелектуальної власності, збільшення доходу найманого працівника як співвласника наукового продукту з метою недопущення відтоку інформації, створення сприятливих умов для наукового пошуку, розбудова ефективної інноваційної інфраструктури.

По-п'яте, визначення пріоритетних напрямів наукових досліджень, а також, що ще більш важливо з

точки зору забезпечення суспільного ефекту, напрямів використання наукового знання з метою забезпечення прискорення суспільного прогресу та гармонійного розвитку всіх його сфер. Такими напрямками виступають проблеми повної трансформації системи господарювання, що існує, в бік використання відновлюваних економічних ресурсів і безвідходних технологій та пошук можливостей побудови моделі використання потенціалу природи у межах його відтворення, бажано розширеного.

По-шосте, розробка концепції ефективного природокористування для кожного регіону країни та економічної системи в цілому, а також координація цієї концепції з стратегіями природокористування інших країн та всієї світової спільноти. Важливі також ефективне впровадження та використання цієї моделі не тільки суб'єктами господарювання та державними органами, а також населенням. Тобто необхідні розробка та впровадження системи стимулів та санкцій для створення механізму використання цієї моделі,

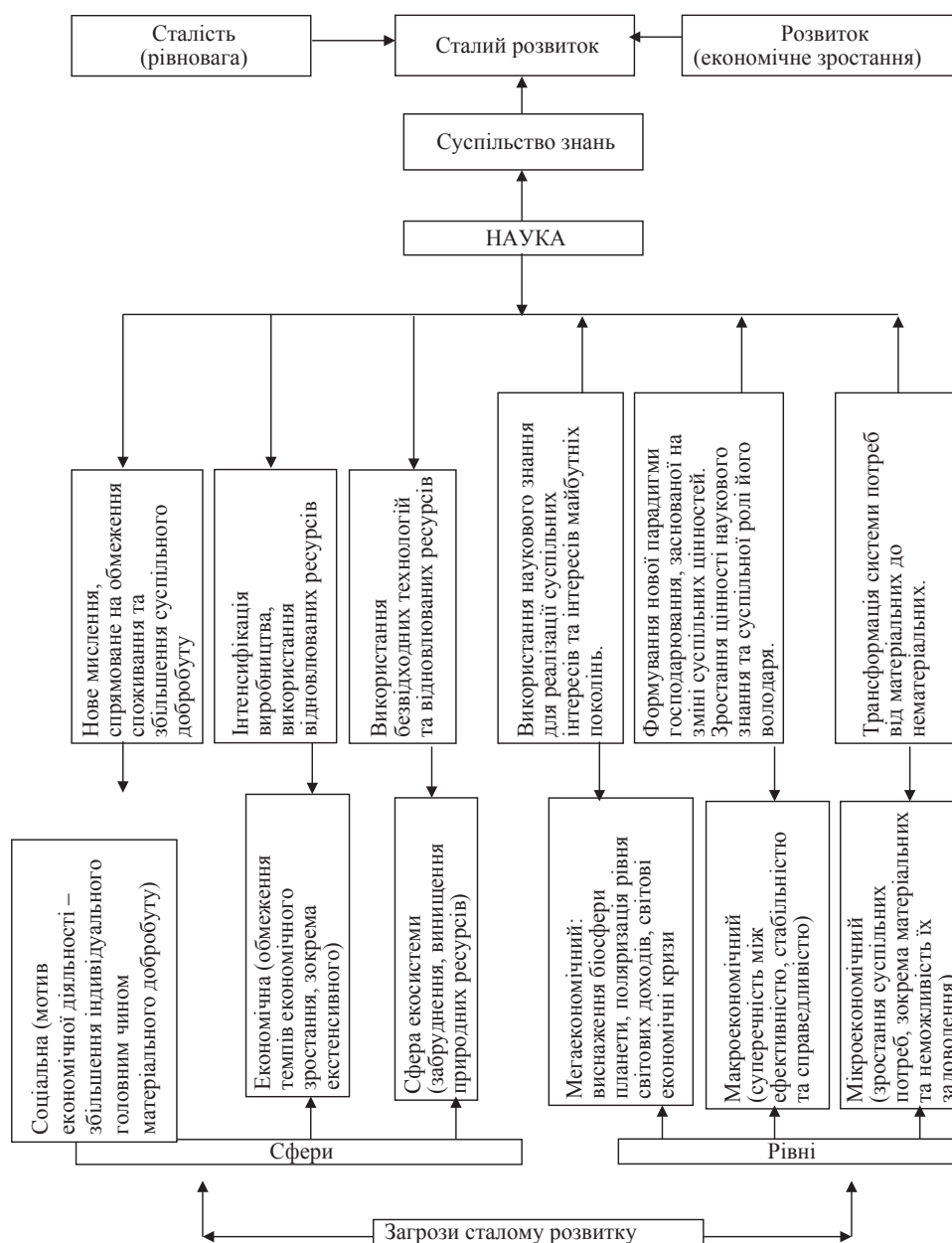

Рис. 2. Наука як фактор формування моделі сталого розвитку

серед яких на першому місці – модель формування в суспільстві нового принципу ставлення до природи, адже матеріальні стимули та санкції мають менший коефіцієнт дієвості, ніж суспільна свідомість, традиції та менталітет. Саме трансформації суспільної свідомості та менталітету треба приділити найбільшу увагу при формуванні національної стратегії природо-користування.

Таким чином, місце науки у процесі формування суспільства знань та на його основі суспільства сталого розвитку виступає як найголовніша з точки зору перспектив використання науки та її результатів у напрямі нейтралізації загроз сталості та прискорення розвитку національної економіки, що можна проілюструвати за допомогою рисунка 2.

Висновки. Наведений підхід дозволяє дослідити базову роль науки у формуванні суспільства сталого розвитку як такого, в якому гармонійно та несуперечливо розвиваються основні його складові – економічна, соціальна, економічна, політична. Наука може виступати фундаментом нейтралізації загроз сталого розвитку на мікро-, макро- та мегаекономічному рівнях та виступати фундаментом формування економіки знань.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Горбач Л.М., Плотніков О.В. Міжнародні економічні відносини : підручник для ВНЗ [Текст] / Л.М. Горбач, О.В. Плотніков. – К. : Кондор, 2009. – 266 с.
2. Показчик Everyday [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<<http://everyday.com.ua/world/pops.htm> />.
3. Клавдієнко В.П. Сировинна складова сталого розвитку світового співтовариства [Текст] / В.П. Клавдієнко // Вісник МГУ. – Сер. 6, Економіка, 2002. – № 2. – С. 23-39.
4. Стеченко Д.М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика : навч. посіб. [Текст] / Д.М. Стеченко. – К. : Вікар, 2001. – 374 с.
5. Основные положения стратегии устойчивого развития России [Текст] / Под ред. А.М. Шелехова. – М., 2002. – 161 с.
6. Иноземцев В. Восставшая из пепла: европейская экономика XX века [Текст] / В. Иноземцев // Мировая экономика и международные отношения. – М. : Наука, 2002. – № 1. – С. 3-13.
7. Базовый курс менеджмента [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<<http://mgt-edu.ru/1-86.php/>>.
8. Друкер П. Посткапиталистическое общество [Текст] / П. Друкер // Новая постиндустриальная волна на западе : Антология. – М. : Academia, 1999. – С. 67-100.
9. Статистичний щорічник України за 2013 рік [Текст]. – К., 2014. – 534 с.
10. Світовий Банк : офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<<http://data.worldbank.org/>>.